

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE*

Abdulkadir ATICI**

Özet: İran, Türkoloji çalışmaları açısından son derece önemli bir coğrafyadır. 1925'e kadar yaklaşık bin yıl boyunca bu coğrafyada kesintisiz bir Türk hâkimiyeti dönemi yaşanmıştır. Bu süre içerisinde doğal olarak Türk düşüncesi, kültürü, mimarisi, vs. İran coğrafyasına yerleşmiş ve coğrafyanın asli unsurları hâline gelmiştir. Günümüz itibarıyla İran'daki Türk nüfusu ile ilgili farklı rakamlar zikredilse de genel kanı, bu coğrafyada yaşayan Türk nüfusunun en az 20 en fazla ise 35 milyon olduğu yönündedir. İran'da yaşayan bu yoğun Türk nüfusuna rağmen maalesef Türkoloji çalışmaları yakın bir geçmişte başlamıştır. Özellikle 1970'li yıllarda Doerfer'in İran'a yaptığı bilimsel geziler, dikkatleri bu coğrafyaya çekmiş ve bu tarihten itibaren çalışmalar hız kazanmıştır. Halaç Türkçesi gibi Türk Dilinin tarihi lehçelerinden birinin bu coğrafyada keşfedilmiş olması, İran'ın Türkoloji çalışmaları açısından ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu açıkça göstermiştir. Bu çalışmada da İran'ın Kirmanşah eyaletine bağlı Sungur şehrinde konuşulan Sungur Türkçesinin sayı sistemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İran, Güney Azerbaycan, Sungur Türkçesi, sayı sistemi.

Over The Number System of Sungur Turkish

Abstract: Iran is quite a significant area in terms of Turkology researches. Until 1925, approximately for 1000 years, a continuous period of Turkish hegemony had been experienced in this region. Naturally, in this period, Turkish way of living, Turkish culture, architecture and so on were integrated into Iran culture as its primary components. Today, even if, different figures are announced about the number of Turkish people who live in Iran, by all accounts, the number of Turkish people living in Iran is at least 20, at most 35 million. Despite this intense Turkish population in Iran, unfortunately, research on Turkology has begun very recently. Especially Doerfer's scientific tours to Iran in 1970s drew attention to this region. Following these journeys, research on Turkish spoken in the region was accelerated. Being discovered in Iran, Khalaj Turkish was one of the historic Turkish dialects spoken in the region, which shows how important Iran is for Turkology research. In the same vein, in this essay, Sungur Turkish spoken in Sungur, a town in Kirmanşah Province in Iran is examined referring to its number system.

Keywords: Iran, South Azerbaijan, Sungur Turkish, number system.

Bu makalede Sungur Türkçesinin sayı sistemi üzerinde durulacaktır. Sungur Türkçesinin sayı sistemi hakkında bilgi verilmeden önce genel hatlarıyla Sungur Türkçesi ve bu dilin konuşulduğu coğrafya hakkında bilgi verilecektir. Ardından

* Bu makale VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayında sunulmuş bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Yard.Doç.Dr., Kırklareli Üniversitesi.

kronolojik bir yol izlenerek tarihî Türk lehçelerindeki sayı sistemi örneklerle belirtilecektir. Tarihî Türk lehçelerinin ardından çağdaş Türk lehçelerindeki sayı sistemleri gösterilecek ve en sonunda Sungur Türkçesinde sayı sistemi örneklerle gösterilecek ve sonuç bölümünde de Sungur Türkçesinin sayı sisteminin genel Türk sayı sistemi içindeki yeri belirtilecektir.

Giriş

Sungur Türkçesi İran coğrafyasında yaşayan bir Türk diyalektidir. Diyalekt, adını yaşadığı şehirden almaktadır. Kirmanşah'a bağlı küçük bir şehir olan Sungur, bu diyalektin konuşulduğu şehirdir. Gayri resmî rakamlara göre şehrin toplam nüfusu 42.000 civarındadır ve bu toplam nüfusun yaklaşık 30.000'i Sungur Türklerinden oluşmaktadır¹. Bu diyalekt ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Sungur Türkleri ve dilleriyle ilgili ilk bilimsel çalışma Doerfer tarafından yapılmıştır. Halaçlar ve Halaç Türkçesi üzerine araştırmalar yapmaya giden Doerfer, Sungur'a da uğrayarak bölgeden bilgiler toplamıştır. Doerfer, toplamış olduğu bu bilgileri yazıya geçirerek bu konuyla ilgili ilk bilimsel makaleyi yayımlamıştır (1977: 43-56). Doerfer'in ardından konuyla ilgilenen ve bölgeye konuyla ilgili araştırma yapmaya giden ikinci araştırmacı Cevat Heyet'tir (2002: 675-678). Sungur Türkleri ve dilleriyle ilgili en son yapılmış derli toplu çalışma Christiane Bulut'a aittir (2005: 241-269). Bu çalışmaların ardından 2010 yılı itibariye bölgeye gidilmiş, Sungur Türkçesi ile ilgili saha araştırması yapılmıştır. 2013 yılı Ocak ayında da *Sungur Türkçesi (ses ve şekil özellikleri)* adlı doktora tezi tarafımızdan tamamlanmıştır.

Konunun dışına çıkmamak adına Sungur Türkçesi ile bilgiler kısa geçilmiştir. Makalenin asıl konusu olan Sungur Türkçesinin sayı sistemiyle ilgili bilgiler verilmeden önce genel hatlarıyla Türk sayı sisteminden bahsedilecektir.

1. Tarihî Türk Lehçeleri

Türk sayı sisteminden bahsederken kronolojik bir sıra izlendiğinde bilindiği üzere elimizdeki en eski veriler Köktürk (Göktürk) dönemine aittir. Eski Türkçe dönemi olarak da adlandırabileceğimiz Köktürk, Yenisey ve Eski Uygur Türkçesi dönemleri sayı sisteminin işleyişi bakımından hemen hemen aynıdır.

Bu üç döneme de ait asıl sayıların kullanım şekilleri şu şekildedir:

Köktürk, Yenisey ve Eski Uygur Dönemi Asıl sayılar	Türkiye Türkçesi Karşılıkları
bir	bir
eki	iki
üç	üç
tört	dört

¹ Bu veriler 2010 yılında saha araştırması yapılırken şehrin resmî makamlarından alınmış sözlü bilgilerdir.

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE

beş ~ biş	beş
altı	altı
yiti	yedi
sekiz	sekiz
tokuz	dokuz
on	on
yigirmi	yirmi
otuz	otuz
kırk	kırk
elig	elli
altmış	altmış
yitmiş	yetmiş
sekiz on	seksen
tokuz on	doksan
yüz	yüz
bin ~ min	bin
tümen	on bin

1.1. Köktürk Dönemi

Köktürk dönemine ait yüksek sayılar bugünkü gibi çarpma esasına dayalı bir biçimde oluşturulmaktadır. Sayılar oluşturulurken küçük sayılar büyük sayıların önüne getirilmektedir.

biz eki biş ertimiz (TY-16) “iki bin”,

biş yüz eren kelti (BKY G-11) “beş yüz”,

süsi altı biş ermiş. (TY-16) “altı bin”.

Köktürk döneminde birleşik sayılar oluşturulurken önce birler hanesindeki sayı yazılmakta, ardından onlar basamağına bir üst onluk sistem getirilmektedir.

Üç yegirmi süñüşdümüz. (KTY D-18) “üç yegirmi = 13”,

Tabgaçka yeti yigirmi süñüşdi. (TY-49) “yeti yigirmi = 17”,

Kamağı biş otuz süledimiz. (BKY D-15) “biş otuz = 25”.

Köktürkçede otuzdan büyük sayılarda “artukı” kelimesi kullanılır. Bu durumda büyük sayı yazılmakta ve ardından “artukı” kelimesiyle birlikte küçük sayı büyük sayıya eklenmektedir.

Kırk artukı yiti yolu sülemiş. (BKY D-12/13) “kırk artukı yiti = 47”,

Men otuz artukı üç yaşıma... (BKY D-34) “otuz artukı üç = 33”,

Otuz artukı dört yaşına oguz tezip tapgaçka kirti. (BKY D-38) “otuz artukı dört = 34”.

1.2. Yenisey Dönemi

Yenisey döneminin sayı sistemini işletmesi Köktürk döneminden farklı değildir. Yenisey döneminde Köktürk döneminden farklı olarak sadece otuza kadar olan sayılar değil, on birden seksene kadar olan sayılarda bir üst onluk sisteme başvurma karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Yenisey döneminde Köktürk döneminde karşımıza çıkan “artukı” kelimesiyle oluşturulan sayı biçimleri bulunmamaktadır.

Otuz er ölürtüm. (OY B-2) “otuz = 30”,

Bir otuz yaşında. (Çakul III, 1) “bir otuz = 21”,

Üç yetmiş yaşımka adırılıtm. (Uyug-Turan b.1) “üç yetmiş = 63”.

1.3. Eski Uygur Türkçesi Dönemi

Eski Uygur döneminde asıl sayıların oluşumunda önceki dönemlere göre herhangi bir farklılık yoktur. Birleşik sayıların oluşumunda da yine bir üst onluk sistem uygulanmaktadır. EUT döneminde eski şekillerin devam etmesiyle birlikte daha önceki dönemlerde bulunmayan sayı oluşumları da karşımıza çıkmaktadır.

İki otuz. (TTt VII, s. 18) “iki otuz = 22”,

Üç elig. ((GABAIN, 1988: 75) “üç elig = 43”,

Sekiz elig künde. (TTt VIII, s. 35) “sekiz elig = 48”.

1.4. Karahanlı Türkçesi Dönemi

Karahanlı döneminde de sayıların oluşturulmasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Bir “bir”, *eki* ~ *ekki* ~ *iki* “iki”, *üç* “üç”, *tört* “dört”, *biş* “beş”, *altı* “altı”, *yiti* ~ *yeti* ~ *yetti* “yedi”, *sekiz* ~ *sekkiz* “sekiz”, *tokuz* ~ *tokkuz* “dokuz”, *on* “on”, *ottuz* “otuz”, *kırk* “kırk”, *ellig* “elli”, *altmış* “altmış”, *yüz* “yüz”, *miñ* “bin”, *tümen* “on bin”, *hezar* (Far. هزار) “bin” (Hacıeminoğlu 1996: 62).

1.5. Harezmi Türkçesi Dönemi

Harezmi döneminde asıl sayıların kullanımında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Bir “bir”, *iki* ~ *ikki* ~ *ekki* “iki”, *üç* “üç”, *tört* “dört”, *beş* ~ *biş* “beş”, *altı* “altı”, *yeti* ~ *yetti* ~ *yiti* ~ *yitti* “yedi”, *sekkiz* ~ *sekiz* “sekiz”, *tokuz* ~ *tokkuz* “dokuz”, *on* “on”, *yigirmi* “yirmi”, *otuz* ~ *ottuz* “otuz”, *kırk* “kırk”, *elig* ~ *ellig* ~ *illig* “elli”, *altmış* “altmış”, *yetmiş* “yetmiş”, *seksen* “seksen”, *toksan* “doksan”, *yüz* “yüz”, *miñ* ~ *biñ* “bin”, *hezar* (Far. هزار) “bin”, *tümen* “on bin”.

Birleşik sayılarda ise günümüzde kullanılan şekillerin yanı sıra ET döneminde kullanılan sayı biçimleri de bulunmaktadır. Ayrıca sayılar arasına “egsük, ve, takı” gibi kelimeler eklenerek de sayılar oluşturulmaktadır.

Altı yaşka. (HŞ-287) “6”,

On tört. (HŞ-303) “14”,

Ekki yüz. (NF-31/1) “200”,
Ellig egsük miñ. (KE-39/26) “950”,
Yetti yüz miñ. (KE-18/13) “700.000” (Hacıeminoğlu 1997: 70-71).

1.6. Çağatay Türkçesi Dönemi

Çağatay dönemine ait sayı bildirimlerinde asıl sayılar önceki dönemlerle aynı olmakla birlikte şu şekildedir:

Bir “bir”, *iki~ikki* “iki”, *üç* “üç”, *tört* “dört”, *béş* “beş”, *altı* “altı”, *yéti~yétti* “yedi”, *sékiz~sékkiz* “sekiz”, *tokuz~tokkuz* “dokuz”, *on* “on”, *yigirmi~yigirme* “yirmi”, *otuz~ottuz* “otuz”, *kırk* “kırk”, *éllig/k* “elli”, *altmış~altmış* “altmış”, *yétmiş~yétimiş* “yetmiş”, *séksen* “seksen”, *toksan* “doksan”, *yüz~üz* “yüz”, *miñ* “bin”, *hezar* (Far. هزار) “bin”, *tümen* “on bin” (Eckmann 2003: 79)

Çağatay döneminde birleşik sayılarda bugünkü şekiller olmakla birlikte sayı aralarına “taki/dagı, ve” gibi kelimeler eklenerek sayılar oluşturulmaktadır.

On ikki. (ÇEK s.80) “12”,
Miñ béş yüz. (ÇEK s.80) “1500”,
Sékiz yüz séksen dagı tokkuz. (ÇEK s. 80) “889”,
Kırk ve yéti. (ÇEK s. 80) “47”.

1.7. Kıpçak Türkçesi Dönemi

Kıpçak döneminde kullanılan asıl sayılar da önceki dönemlerin devamı niteliğinde olup aşağıdaki gibidir.

Bir “bir”, *iki~ikki* “iki”, *üç* “üç”, *tört~dört* “dört”, *biş~beş* “beş”, *altı* “altı”, *yeti~yetti~yedi* “yedi”, *sekiz~sekkiz~segiz* “sekiz”, *tokuz~tokkuz~toguz* “dokuz”, *on* “on”, *yigirmi~yekirmi* “yirmi”, *otuz* “otuz”, *kırk* “kırk”, *elli* “elli”, *altmış~altmış~atmış* “altmış”, *yetmiş* “yetmiş”, *seksen* “seksen”, *toksan* “doksan”, *yüz* “yüz”, *miñ~min~bin* “bin”, *tümen~dümen* “on bin” (Karamanlıoğlu 1994: 97-99).

Kıpçak döneminde oluşturulan birleşik sayılar günümüzdeki gibidir.

İki yüz. (KTG s.99) “200”,
Biş yüz. (KTG s. 100) “500”,
Sekiz miñ. (KTG s.100) “8000”.

Ayrıca Kıpçak döneminde milyon kelimesinin karşılığı ”min” sayısının peşpeşe söylenmesiyle oluşturulmaktadır. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, bu kullanımın Türkçede kullanılıp kullanılmadığına şüpheyle bakıp Arapça tercüme yoluyla dil içinde kullanıma geçmiş olabileceğini belirtmiştir (Karamanlıoğlu 1994: 100).

Min min. “1.000.000”,
İki yüz min min. “200.000.000”,
Tokuz yüz min min. “900.000.000”.

1.8. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

EAT döneminde kullanılan sayı biçimleri günümüz TT’de kullanılan sayı biçimlerinin temelini oluşturmaktadır. EAT’de kullanılan sayı biçimleri hem ET dönemine ait kullanımlarla benzerlik göstermekte hem de ET döneminde bulunmayan yeni şekillerle karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında kendisinden önceki ve sonraki dönemlerde görülmeyen, döneme has kullanımlar da mevcuttur (Kaymaz 1991: 10).

EAT’de kullanılan asıl sayılar şu şekildedir.

Bir “bir”, *iki* “iki”, *üç* “üç”, *dört* “dört”, *beş* “beş”, *altı* “altı”, *yedi* “yedi”, *sekiz* “sekiz”, *dokuz* “dokuz”, *on* “on”, *yigirmi* “yirmi”, *otuz* “otuz”, *kırk* “kırk”, *elli* “elli”, *altmış* “altmış”, *yetmiş* “yetmiş”, *seksen* “seksen”, *doksan* “doksan”, *yüz* “yüz”, *bin* “bin”, *tümen* “on bin”.

EAT döneminde kullanılan birleşik sayı biçimleri günümüzdeki biçimlerin kaynağı durumundadır. TT’nin de kullanmaya devam ettiği bugünkü yapıların dışında ET dönemiyle benzerlik gösteren birleşik sayı kullanımları da bulunmaktadır. Sayılar arasına “dahı, vü, hem, kez~gez, kerre” gibi kelimeler getirilerek de sayılar oluşturulmaktadır (Kaymaz 1991: 11).

Sekiz yüz tokuz. “809”,

Toksan tümen. “90.000”,

Yüz bin dahı yigirmi bin. “120.000”,

Yüz bin vü yigirmi dört bin. “124.000”,

Yedi yüz hem kırk sekiz. “748”.

Bu bilgiler ışığında Tarihî Türk lehçelerinin sayı sistemlerinin onluk sisteme dayandığı açıkça görülmektedir.

Buraya kadar olan bölümde Tarihî Türk lehçelerindeki sayı sistemleri kısaca belirtilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise çağdaş Türk lehçelerindeki sayı sistemleri örnekleriyle belirtilecektir.

2. Çağdaş Türk Lehçeleri

Çağdaş Türk lehçelerinde asıl sayı sistemlerinin işleyişi, söyleyiş farklılıkları bir kenara bırakılırsa, aynıdır. 1’den 10’a kadar oluşturulan sayılarda herhangi bir farklılık yoktur ve sayılar aşağıdaki tablodaki gibidir:

bir	Gag. <i>bir</i> , Az. <i>bir</i> , Trkm. <i>bir</i> , Özb. <i>bir</i> , Y.Uyg. <i>bir</i> , Kzk. <i>bir</i> , Krg. <i>bir</i> , Kkp. <i>bir</i> , Nog. <i>bir</i> , Tat. <i>bër</i> , Bşk. <i>bir</i> , K.Tat. <i>bir</i> , Krç.-Mal. <i>bir</i> , Kmk. <i>bir</i> , Alt. <i>bir</i> , Hak. <i>pîr</i> , Tuv. <i>bir-çangıs</i> , Sal. <i>pîr</i> , Yak. <i>biir</i> , Çuv. <i>pîr</i> , Hal. <i>bî</i>
iki	Gag. <i>iki</i> , Az. <i>iki</i> , Trkm. <i>iki</i> , Özb. <i>ikki</i> , Y.Uyg. <i>ikki</i> , Kzk. <i>eki</i> , Krg. <i>eki</i> , Kkp. <i>eki</i> , Nog. <i>eki</i> , Tat. <i>ikë</i> , Bşk. <i>ikî</i> , K.Tat. <i>eki</i> , Krç.-Mal. <i>eki</i> , Kmk. <i>eki</i> , Alt. <i>eki</i> , Hak. <i>ikî</i> , Tuv. <i>iyi</i> , Sal. <i>iki</i> , Yak. <i>ikki</i> , Çuv. <i>ikî</i> , Hal. <i>ekki</i>
üç	Gag. <i>üç</i> , Az. <i>üç</i> , Trkm. <i>üç</i> , Özb. <i>üç</i> , Y.Uyg. <i>üç</i> , Kzk. <i>üş</i> , Krg. <i>üç</i> , Kkp. <i>üş</i> , Nog.

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE

	<i>üç</i> , Tat. <i>öç</i> , Bşk. <i>üş</i> , K.Tat. <i>üç</i> , Krç.-Mal. <i>üç</i> , Kmk. <i>üç</i> , Alt. <i>üç</i> , Hak. <i>üs</i> , Tuv. <i>üş</i> , Sal. <i>üş-üş</i> , Yak. <i>üs</i> , Çuv. <i>viş</i> , Hal. <i>üç</i> .
dört	Gag. <i>dört</i> , Az. <i>dörd</i> , Trkm. <i>dört</i> , Özb. <i>tört</i> , Y.Uyg. <i>töt</i> , Kzk. <i>dört</i> , Krg. <i>tört</i> , Kkp. <i>tört</i> , Nog. <i>tört</i> , Tat. <i>dürt</i> , Bşk. <i>dürt</i> , K.Tat. <i>dört</i> , Krç.-Mal. <i>tört</i> , Kmk. <i>dört</i> , Alt. <i>tört</i> , Hak. <i>tört</i> , Tuv. <i>dört</i> , Sal. <i>töt</i> , Yak. <i>tüört</i> , Çuv. <i>tıvañ</i> , Hal. <i>dörd</i> .
beş	Gag. <i>beş</i> , Az. <i>beş</i> , Trkm. <i>bäüş</i> , Özb. <i>beş</i> , Y.Uyg. <i>beş</i> , Kzk. <i>bes</i> , Krg. <i>beş</i> , Kkp. <i>bes</i> , Nog. <i>bes</i> , Tat. <i>biş</i> , Bşk. <i>biş</i> , K.Tat. <i>beş</i> , Krç.-Mal. <i>beş</i> , Kmk. <i>beş</i> , Alt. <i>beş</i> , Hak. <i>pis</i> , Tuv. <i>beş</i> , Sal. <i>peş-beş</i> , Yak. <i>bies</i> , Çuv. <i>pilik</i> , Hal. <i>beş</i> .
altı	Gag. <i>altı</i> , Az. <i>altı</i> , Trkm. <i>altı</i> , Özb. <i>älti</i> , Y.Uyg. <i>altä</i> , Kzk. <i>altı</i> , Krg. <i>altı</i> , Kkp. <i>altı</i> , Nog. <i>altı</i> , Tat. <i>altı</i> , Bşk. <i>altı</i> , K.Tat. <i>altı</i> , Krç.-Mal. <i>altı</i> , Kmk. <i>altı</i> , Alt. <i>altı</i> , Hak. <i>altı</i> , Tuv. <i>aldı</i> , Sal. <i>alti-altı</i> , Yak. <i>alta</i> , Çuv. <i>ulı</i> , Hal. <i>alta</i> .
yedi	Gag. <i>yedi</i> , Az. <i>yeddi</i> , Trkm. <i>yedi</i> , Özb. <i>yetti</i> , Y.Uyg. <i>yättä</i> , Kzk. <i>ceti</i> , Krg. <i>ceti</i> , Kkp. <i>jeti</i> , Nog. <i>yeti</i> , Tat. <i>yidë</i> , Bşk. <i>yitë</i> , K.Tat. <i>yedi</i> , Krç.-Mal. <i>ceti</i> , Kmk. <i>yetti</i> , Alt. <i>ceti</i> , Hak. <i>çitë</i> , Tuv. <i>çedi</i> , Sal. <i>yiti-yeti</i> , Yak. <i>sette</i> , Çuv. <i>şıçı</i> , Hal. <i>yetti</i> .
sekiz	Gag. <i>sekiz</i> , Az. <i>säkkiz</i> , Trkm. <i>sekiz</i> , Özb. <i>sekkiz</i> , Y. Uyg. <i>säkkiz</i> , Kzk. <i>segiz</i> , Krg. <i>segiz</i> , Kkp. <i>segiz</i> , Nog. <i>segiz</i> , Tat. <i>sigëz</i> , Bşk. <i>higiz</i> , K.Tat. <i>sekiz</i> , Krç.-Mal. <i>segiz</i> , Kmk. <i>segiz</i> , Alt. <i>segis</i> , Hak. <i>sigis</i> , Tuv. <i>ses</i> , Sal. <i>sekis</i> , Yak. <i>ağış</i> , Çuv. <i>sakkir</i> , Hal. <i>sekkiz</i> .
dokuz	Gag. <i>dokuz</i> , Az. <i>doğuz</i> , Trkm. <i>dokuz</i> , Özb. <i>toqqız</i> , Y. Uyg. <i>toqquz</i> , Kzk. <i>toğiz</i> , Krg. <i>toguz</i> , Kkp. <i>toğiz</i> , Nog. <i>togiz</i> , Tat. <i>tuğiz</i> , Bşk. <i>tuğiz</i> , K.Tat. <i>doquz</i> , Krç.-Mal. <i>toğuz</i> , Kmk. <i>toğuz</i> , Alt. <i>togus</i> , Hak. <i>toğis</i> , Tuv. <i>tos</i> , Sal. <i>togus</i> , Yak. <i>toğis</i> , Çuv. <i>ıñır</i> , Hal. <i>tokkuz</i> .
on	Gag. <i>on</i> , Az. <i>on</i> , Trkm. <i>oon</i> , Özb. <i>on</i> , Y. Uyg. <i>on</i> , Kzk. <i>on</i> , Krg. <i>on</i> , Kkp. <i>on</i> , Nog. <i>on</i> , Tat. <i>un</i> , Bşk. <i>un</i> , K.Tat. <i>on</i> , Krç.-Mal. <i>on</i> , Kmk. <i>on</i> , Alt. <i>on</i> , Hak. <i>on</i> , Tuv. <i>on</i> , Sal. <i>on-un</i> , Yak. <i>uon</i> , Çuv. <i>vunı</i> , Hal. <i>on</i> .

Çağdaş Türk lehçelerinde 11'den 19'a kadar olan sayılarda da aynı sistem işlemektedir. İstisnaları bulunan lehçeler var olsa da genel işleyiş önce onlar basamağının yazılıp ardından birler basamağındaki küçük sayının yazılması şeklindedir:

- Trkm. *oon iki* "on iki",
- Özb. *on yetti* "on yedi",
- Kırg. *on beş* "on beş",
- Tat. *unbër* "on bir",
- Alt. *on eki* "on iki",
- Hak. *on pır* "on bir",
- Çuv. *vun ik* "on iki" vb.

Çağdaş Türk lehçelerinde 20'den 90'a kadar olan sayılarda da istisnalar olmakla birlikte onluk sistem kullanılmaktadır. On ve onun katları oluşturularak sayılar meydana getirilmektedir. TT, Az., Gag., Kzk., Kırg., Kkp., Trkm., Özb., Tat., Çuv., Hal. gibi Türk lehçeleri onluk sistemi işleterek sayılarını oluşturmaktadırlar.

Az. *otuz* "otuz",
Özb. *qırq* "kırk",
Kzk. *elüw* "elli",
Tat. *elle* "elli",
Çuv. *sakkır vun* "seksen" vb.

Günümüz Türk lehçeleri içerisinde Yakut ve Karaçay-Malkar Türkçesinde birleşik sayı oluşumlarında eski sayı sistemi kullanılmaktadır. Eski Türkçe döneminde kullanılan "artuki" yapısı bu iki lehçede de kendisini göstermektedir (Kaymaz 2002: 424).

Yak. *orduga* < ET *artuki*
Yak. *süürbe orduga biir* "21",
tüördon orduga ağıs "48" (Kirişcioğlu 1999: 85).

Krç-Mal. *artuki* < ET *artuki*
Krç-Mal. *cıyırma artuki bir* "21",
cıyırma artuki iki "22",
cıyırma artuki toğuz "29" (Kaymaz 2002: 424).

Günümüz Türk lehçelerinde Salarca (Bozkurt 2002: 363) ve Halaççada 50'ye kadar onluk sistem işlerken 50'den sonraki sayılarda ellilik sistem kullanılmakta ve 50'nin üzerine onluklar eklenerek sayılar oluşturulmaktadır (Kaymaz 2002: 424).

Elli on "60",
Elli yigirmi "70",
Elli otuz "80",
Elli gırth "90" (Kaymaz 2002: 424).

Halaççada *altımış*, *yitimiş*, *seksen*, *toksan* gibi kullanımlar olsa da ağızlarda ellilik sistem de kullanılmaktadır (Kaymaz 2002: 424).

Allı on "60",
Allı yigirmi "70",
Allı hottuz "80",
Allı kırk "90" (Kaymaz 2002: 424).

Günümüz Türk lehçelerinde Karaçay-Malkar Türkçesinde ise 20'den büyük sayılarda yirmilik sistem kullanılmaktadır. 20'den sonraki sayılar 20'nin katları olarak oluşturulmaktadır.

Cıyırma bla on "30",

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE

Eki cıyırma “40”,
Eki cıyırma bla on “50”,
Üç cıyırma “60”,
Üç cıyırma bla on “70”,
Tört cıyırma “80”,
Tört cıyırma bla on “90” (Tavkul 2007: 907).

Zeki Kaymaz (2002: 424-425), Karaçay-Malkar Türkçesinde kullanılan yirmilik sayı sisteminin Karaçay-Malkarlara komşu olan İranî kavim Osetlerden geçtiğini belirtmiştir.

Ayrıca Halaççada onluk sistemin yanında 50’den sonraki sayılarda otuzluk sistem de kullanılmaktadır (Gülsevin 1994: 58).

Ekki hottuz “60”,
Ekki hottuz u on “70”,
Ekki kırk “80”,
Üç hottuz “90”,
Beş hottuz “150” (Kaymaz 2002: 425).

Buraya kadar olan kısımdan anlaşılacağı üzere çağdaş Türk lehçelerinin önemli bir çoğunluğunda onluk sayı sistemi kullanılmaktadır. Lehçeler arasında sayıların işleyişinde söyleyiş farklılıkları bir kenara bırakılırsa herhangi bir farklılık yoktur.

Çağdaş Türk lehçelerinin önemli bir çoğunluğu onluk sayı sistemini kullanırken bazı lehçelerde ise farklı kullanımlar mevcuttur. Örneğin Karaçay-Malkar Türkçesinde yirmilik sayı sistemi kullanılmaktadır. Sarı Uygur ve Yakut Türkçesinde, Eski Türkçede olduğu gibi, yine onluk sistem içinde değerlendirilebilecek bir üst onludan alma sistemi kullanılmaktadır. Halaç Türkçesinde ise otuzluk sistem karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışındakiler onluk sistemi kullanan Türk lehçeleridir.

Çağdaş Türk lehçelerinde sayı sisteminin belirtilmesinin ardından üçüncü bölümde asıl konu olan Sungur Türkçesine ait sayı sistemleri belirtilecektir. Ardından sayı sistemi açısından Sungur Türkçesiyle benzer özellikler gösteren lehçeler karşılaştırmalı olarak gösterilecektir.

Sungur Türkçesindeki asıl sayılar aşağıdaki gibidir.

Sungur Türkçesindeki Asıl Sayılar	Türkiye Türkçesi Karşılıkları
bice~bir	bir
iki	iki
üç	üç
dörd	dört
beş	beş
alti	altı

yiddi	yedi
sekkiz~ sekkiz~ sekkiz	sekiz
doğkuz~ dokuz~ dokkuz	dokuz
un	on
yirmi	yirmi
otuz	otuz
kırh	kırk
elli	elli
elliyu un~altmış	altmış
elliyu yirmi~heftād (Far. هفتاد)	yetmiş
eliyu otuz~heštād (Far. هشتاد)	seksen
eliyu kırh~ doksan	doksan
üz	yüz
min	bin
tümen~un min	on bin

Yukarıda da görüldüğü üzere ST’de elliye kadar olan sayılarda günümüz TT ile *bice* “bir” sayısı hariç fonetik farklar dışında herhangi bir farklılık yoktur. Güney Azerbaycan Türkçesinde sıklıkla kullanılan *birce~bice* “aynı, benzer” kelimesi ST’de genelleşmiş ve düzenli bir biçimde “bir” sayısını karşılar duruma gelmiştir. *bice* yapısı, yani bir sayısı, *bir* sayı ismiyle +*ce* eşitlik ekinin kalıplaşması sonucu oluşmuş bir yapıdır (bir+ce). Daha sonra *birce* yapısındaki *r* ünsüzü erimiş ve *bice* yapısı ortaya çıkmıştır. Bölgede kaynak kişilerden toplanan ses kayıtlarında “bir” sayısı için kaynak kişiler düzenli bir biçimde *bice* yapısını kullanmışlardır. Kaynak kişilere “bir” sayısı için “bir” yapısını kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda, bu yapının civar bölgelerdeki Türk diyalektlerinde var olduğunu bildiklerini; fakat kendilerinin “bir” sayısı için sürekli olarak *bice* yapısını kullandıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla ST’de elliye kadar olan sayılarda *bice* dışında fonetik farklılıklar hariç herhangi bir fark bulunmamaktadır.

ST’deki sayı sisteminde özellikle elliden sonraki sayılarda farklılık göze çarpmaktadır. Saha araştırması sırasında tespit ettiğimiz ve düzenli bir şekilde karşımıza çıkan ellili sistem ST’nin Halaççayla birlikte farklı bir durum arz ettiğini bize göstermektedir.

ST elliye kadar olan sayıları onluk sisteme göre oluşturmaktadır.

bice “bir”, *iki* “iki”, *üç* “üç”, *dörd* “dört”, *beş* “beş”, *alti* “altı”, *yiddi* “yedi”, *sekkiz* “sekiz”, *doğkuz* “dokuz”, *un* “on”, *un bir* “on bir”, *un iki* “on iki”, *un üç* “on üç”, *un dörd* “on dört”, *un beş* “on beş”, *un alti* “on altı”, *un yiddi* “on yedi”, *un sekkiz* “on sekiz”, *un doğkuz* “on dokuz”, *yirmi* “yirmi”, *yirmi bir* “yirmi bir”, *yirmi*

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE

iki “yirmi iki”, *yirmi üç* “yirmi üç”, *yirmi dörd* “yirmi dört”, *yirmi beş* “yirmi beş”, *yirmi altı* “yirmi altı”, *yirmi yiddi* “yirmi yedi”, *yirmi sekkız* “yirmi sekiz”, *yirmi dokkuz* “yirmi dokuz”, *otuz* “otuz”, *otuz bir* “otuz bir”, *otuz iki* “otuz iki”, *otuz üç* “otuz üç”, *otuz dörd* “otuz dört”, *otuz beş* “otuz beş”, *otuz altı* “otuz altı”, *otuz yiddi* “otuz yedi”, *otuz sekkız* “otuz sekiz”, *otuz dokkuz* “otuz dokuz”, *kırh* “kırk”, *kırh bir* “kırk bir”, *kırh iki* “kırk iki”, *kırh üç* “kırk üç”, *kırh dörd* “kırk dört”, *kırh beş* “kırk beş”, *kırh altı* “kırk altı”, *kırh yiddi* “kırk yedi”, *kırh sekkız* “kırk sekiz”, *kırh dokkuz* “kırk dokuz”, *elli* “elli”.

Bice di, bice işir. “Bir de, bir dinle.”,

Bice iki ay bār povt iyleri. “Vefat edeli bir iki ay oldu.”,

Üç kız iki uğlan. “Üç kız iki oğlan.”,

Érıcāze veredy dörd gün, beş gün, üç gün u kalirdi u giyerd. “Eğer kocası izin verirse üç gün, dört gün, beş gün o kalırdı ve (sonra) giderdi.”,

U ari koyerd yiddi gece. “Onun adını yedi gece koyardı.”,

Senu otuz beş yaşu var? “Senin yaşın otuz beş var mı?”.

Elliden sonraki sayılarda ise ellilik sistemi kullanılmakta ve araya *u* “ve” bağlacını getirerek sayılar oluşturulmaktadır.

Elliyu un “60”,

Elliyu yirmi~heftād (Far. هفتاد) “70”,

Eliyu otuz~heštād (Far. هشتاد) “80”,

Eliyu kırh~doksan “90”,

Üz “100”,

Min “1000”,

Tümen~un min “10.000”.

Görüldüğü üzere ST’de sayılar elliyeye kadar onluk sisteme göre işletilmektedir. Elliden sonraki sayılar ise ellilik sistemde ve ellinin üzerine onluklar eklenerek oluşturulmaktadır. Bu sayı sistemi Sungur bölgesinde saha araştırması sırasında düzenli bir şekilde tespit edilen sayı sistemidir.

Kaynak kişilerden derlemeler yapılırken *altmış* “altmış” ve *doksan* “doksan” söylenişleri de kaydedilmiştir. Fakat bu sayıları söyleyen kaynak kişiler bu kullanımın kendileri dışında İran (Güney Azerbaycan) coğrafyasında yaşayan Türkler tarafından kullanıldığını belirtmişlerdir. Altmış ve doksan sayılarının Sungur Türkçesiyle söylemeleri istendiğinde kaynak kişilerin tamamı bu sayıları *elliyu un* ve *elliyu kırh* şeklinde telaffuz etmişlerdir.

Elliden sonraki sayılar içerisinde açıklama yapılması gereken iki sayı da “yetmiş” ve “seksen” sayılarıdır. Bölgede kaynak kişilerden derleme yapıldığı

sırada özellikle yaşı 60'tan küçük olan kişiler bu sayıları Farsça şekilleriyle kullanmışlardır. Yaşı 60'ın üstünde olan kaynak kişilerde de Farsça kullanım tespit edilse de bu oran 60 yaş altına göre daha düşüktür. Derleme yapıldığı sırada kaynak kişilerin “yetmiş” ve “seksen” sayıları için Farsça “heftad” ve “heştad” şekillerini kullanmalarının ardından bu sayıları ST ile söylemeleri istendiğinde kaynak kişilerin tamamı *elliyu yirmi* ve *elliyu otuz* şeklinde cevaplar vermişlerdir. Türkçenin İran coğrafyasında yazı dili olarak yaşayamıyor olması Farsçanın bölgede etkin ve baskın resmî dil olarak tüm yaşayanlar tarafından kullanılıyor olması, haliyle Farsçanın ST dahil bölgedeki tüm Türk diyalektlerine hızlıca nüfus etmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla ST'nin içine sayılar dâhil birçok Farsça ve Farsça üzerinden Arapça kelimenin geçmiş olması gayet doğaldır. Burada bizim konumuzun dışına çıkması sebebiyle araştırma konusu etmediğimiz ama cevaplanması gereken soru neden özellikle ve öncelikle “yetmiş” ve “seksen” sayıların Farsça kullanıldığıdır.

ST'de elliye kadar onluk sistemin, elliden sonra ise ellilik sistemin işliyor olması Salarca ve Halaçça ile benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hem Salarca hem de Halaççanın ağızlarında benzer kullanımlar mevcuttur (Kaymaz 2002: 424).

Sungur Türkçesi	Halaç Türkçesi	Salar Türkçesi	Türkiye Türkçesi
elliyu un	allı on	elli on	altmış “60”
elliyu yirmi	allı yigirmi	elli yigirmi	yetmiş “70”
elliyu otuz	alli hottuz	elli otuz	seksen “80”
eliyu kırh	alli kırk	elli kırh	doksan “90”

Salarca ve Halaççada görülen bu yapılar rağmen Zeki Kaymaz, “Türklerde Sayı Sistemleri” (2002: 424) adlı yazısında Salarcanın ve Halaççanın sayı sisteminde ellilik sayı sistemlerini kullandığı anlamına gelmeyeceğini dile getirmiş ve bu durumu civar dillerin etkisi olarak açıklamanın daha doğru olacağını belirtmiştir.

ST'de kullanılan birleşik sayılarda da aynı durum karşımıza çıkmaktadır. Birleşik sayı kullanımlarında elliden sonraki sayılar ellinin üzerine eklenerek oluşturulmaktadır. Sayıların yüzden ya da binden büyük olması fark etmemektedir. Bu işleyiş kendisini büyük sayılarda da göstermektedir.

Elliyu yirmi beş “75”,

Elliyu otuz alti ~ Heşdādu alti “86”,

Elliyu kırh dokkuz “99”,

Üz u elliyu un dörd “164”,

Min u yiddi üz u elliyu otuz iki “1782”.

SUNGUR TÜRKÇESİNİN SAYI SİSTEMİ ÜZERİNE

ST’de birleşik sayılarda da aynı asıl sayılarda olduğu gibi “yetmiş” ve “seksen” sayılarının kullanımlarında Farsça şekilleri kullanılmakta birler basamağındaki sayı Türkçe söylenmektedir.

Hefdād u üç “73”,
Hefdād u alti “76”,
Hefdād u yiddi “77”,
Heşdād u iki “82”,
Heşdād u alti “86”,
Heşdād u dokkuz “89”.

SONUÇ

Türkler tarih boyunca sayılarını oluştururken farklı sistemlere başvurmuşlardır. Tarihî Türk lehçeleri çeşitli fonetik farklar dışında sayılarını onluk sisteme göre oluşturmuştur.

ET döneminde görülen ve daha sonra diğer Türk lehçelerinde de rastladığımız bir üst onluktan alma sistemi de yine onluk sistem içinde değerlendirilmektedir. Bu bir üst onluktan yararlanarak sayı oluşturma sistemi günümüzde Sarı Uygurlar ve Yakutlar tarafından halen işletilmeye devam etmektedir.

Karaçay-Balkar Türkçesinde ise yirmilik sistemle sayılar oluşturulmaktadır.

Halaççanın otuzlu sayı sistemini kullanmasıyla birlikte ağızlarında ellilik sisteme ait örnekler bulunmaktadır.

Yine Salarcada da aynı Halaççada olduğu gibi ellilik sistemin işletildiği örnekler mevcuttur. Bu açıklamaların dışında kalanlar ise onluk sisteme göre sayılarını işletmektedirler.

ST de birden elliye kadar olan sayılarını genel Türk sayı sistemine uygun bir biçimde onluk sisteme göre yapmaktadır. ST’de “bir” sayısı için *bir* sayı ismi ile +*ce* eşitlik ekinin kalıplaşması sonucu ortaya çıkmış *bice* yapısını kenara koyarsak fonetik farklar dışında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Elliden sonraki sayıların oluşturulmasında ise ST farklı bir yol izleyerek ellilik sisteme başvurmaktadır. Elliden sonra yüze kadar olan sayı bildirimlerinde ellinin üzerine *u* “ve” bağlacını kullanarak onlu sayılar eklemektedir. Bu sayı yapımı; yüzden, binden büyük sayılar için de geçerlidir. Dolayısıyla ST, Halaçça ve Salarca gibi ellilik sayı sistemini kullanan bir Türk diyalektidir.

KISALTMALAR

Alt.:	Altay Türkçesi
Az.:	Azerbaycan Türkçesi
B:	Batı
BKY:	Bilge Kağan Yazıtı
Bşk.:	Başkurt Türkçesi

Abdulkadir ATICI

ÇEK:	Çağatayca El Kitabı
Çev.:	Çeviren
Çuv.:	Çuvaş Türkçesi
D:	Doğu
Dzl.:	Düzenleyen
EAT:	Eski Anadolu Türkçesi
Ed.:	Editör
ET:	Eski Türkçe
EUT:	Eski Uygur Türkçesi
G:	Güney
Gag.:	Gagavuz Türkçesi
Hak.:	Hakas Türkçesi
Hal.:	Halaç Türkçesi
HŞ:	Hüsrev ü Şirin
K.Tat.:	Kırım-Tatar Türkçesi
KE:	Kıssasü'l-Enbiya
Kkp.:	Karakalpak Türkçesi
Kmk.:	Kumuk Türkçesi
Krç-Mal.:	Karaçay-Malkar Türkçesi
Krg.:	Kırgız Türkçesi
KTG:	Karahanlı Türkçesi Grameri
KTY:	Kültigin Yazıtı
Kzk.:	Kazak Türkçesi
NF:	Nehcü'l-Feradis
Nog.:	Nogay Türkçesi
OY:	Oya Yazıtı
Özb.:	Özbek Türkçesi
Sal.:	Salar Türkçesi
ST:	Sungur Türkçesi
Tat.:	Tatar Türkçesi
Trkm.:	Türkmen Türkçesi
TT:	Türkiye Türkçesi
TTt:	Turkische Turfan-texe
Tuv.:	Tuva Türkçesi
TY:	Tonyukuk Yazıtı
UT:	Uyğurturan
Y.Uyg.:	Yeni Uygur Türkçesi
Yak.:	Yakut Türkçesi

KAYNAKÇA

- AKBABA, D. E., (2007), “Nogay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 623-678.
- ARIKOĞLU, E., (2007), “Hakas Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 1085-1148.
- ARIKOĞLU, E., (2007), “Tuva Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 1149-1228.
- BOZKURT, F., (2002), *Türklerin Dili*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BULUT, C., (2005), “Iranian Influences in Sonqor Turkic”, *Linguistic Convergence and Areal Diffusion*, (Düz. B. I. Eva Agnes Csato), London and New York: RoutledgeCurzon.
- ÇENGEL, H. K., (2007), “Kırgız Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 481-542.
- DİLEK, F. G., (2007), “Altay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 1009-1084.
- DOERFER, G., (1977), “Das Sonqor-Türkische (Ein Vorläufiger Bericht)”, *Studia Orientalia*, 47: 43-55.
- ECKMANN, J., (2003), *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. G. KARAAĞAÇ), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERSOY, F., (2007), “Çuvaş Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 1285-1340.
- ERSOY, H. Y., (2007), “Başkurt Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 749-810.
- ERSOY, H. Y., (2007), “Yeni Uygur Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 355-428.
- GABAIN, A. V., (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. M. AKALIN) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, G., (1994), “Göktürk Anıtları İle Yaşayan Üç Lehçemizin (Halaç, Çuvaş ve Saha/Yakut) Tarihi İlgili Düzeni, *TDAY-Belleten-1990*, 55-64.
- HACIEMİNOĞLU, N., (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N., (1997), *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N., (2000), *Kutb'un Hüsvrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HEYET, C., (2002), “Sungur Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, XX, 675-678.
- KARA, M., (2007), “Türkmen Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 231-290.
- KARAMANLIOĞLU, A. F., (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz ve H. Yıldırım, (2007), “Azerbaycan Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 171-230.
- KAYMAZ, Z., (1991), “Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları”, *TDAY-Belleten*, 5-17.
- KAYMAZ, Z., (1997), “Türkçede Sayı Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematigi”, *IX. Milli Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

- KAYMAZ, Z., (2002), "Türklerde Sayı Sistemleri", *Türkler* (Cilt 3), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, III, 419-426.
- KİRİŞÇİOĞLU, M. F., (1999), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Anlara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KİRİŞÇİOĞLU, M. F., (2007), "Saha Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 1229-1284.
- MİNORSKY, V., (1970), "Sungur", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XI, 41.
- ÖNER, M., (2007), "Tatar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 679-748.
- ÖZKAN, N., (2007), "Gagavuz Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 81-170.
- ÖZTÜRK, R., (2007), "Özbek Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 291-354.
- PEKACAR, Ç., (2007), "Kumuk Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 939-1008.
- TAMİR, F., (2007), "Kazak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 429-480.
- TAVKUL, U., (2007), "Karaçay-Malkar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 883-938.
- UYGUR, C. V., (2007), "Karakalpak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 543-622.
- YÜKSEL, Z., (2007), "Kırım-Tatar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, 811-882.